

УДК 372.881.111.1:37.02

І.О. СІМКОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування

Київського національного технічного університету «Київський політехнічний інститут»

ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ-ФІЛОЛОГІВ УСНОГО ДВОСТОРОННЬОГО ПЕРЕКЛАДУ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ СФЕРІ

У статті розглянуто загальні передумови методики навчання майбутніх бакалаврів-філологів усного перекладу через призму формування фахової компетентності перекладача, дослідження видів усного перекладу, в яких вона формується, та предметного змісту навчання перекладу науково-технічної сфери. Проаналізовано практичні та теоретичні моделі формування фахової компетентності перекладача. Охарактеризовано види усного перекладу. Подано залежність видів усного перекладу і предметного змісту навчання.

Ключові слова: науково-технічна сфера, майбутні бакалаври-філологи, методика навчання перекладу, загальні передумови, усний двосторонній переклад.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства переклад відіграє значну роль, яка до того ж постійно зростає, у всіх сферах людської життєдіяльності, що дає можливість говорити про створення методики навчання перекладу майбутніх філологів. У цьому контексті актуальним є розгляд загальних передумов методики навчання, який, на нашу думку, слід розпочати із дослідження складу фахової компетентності перекладача (ФКП), власне перекладу як особливого виду мовленнєвої діяльності та складного психологічного процесу, видів усного перекладу в яких формується вищезгадана компетентність та предметного (науково-технічна сфера) змісту навчання.

Аналіз останніх досліджень. Результати аналізу наукових праць свідчать, що проблема формування ФКП у процесі фахової підготовки не була предметом спеціального науково-педагогічного дослідження, хоча окремі питання вдосконалення професійної підготовки перекладачів вивчалися в таких аспектах: перелік компонентів ФКП (В.Н. Комісаров (2004), Л.К. Латишев (2001), А.С. Ольховська (2010), Є.О. Червінко (2012), Л.М. Черноватий (2013), О. Fox (2010), D. Gile (2009), S. Göpferich (2009), A. Hurtado Albir (2005), D. Kelly (2002), A. Neubert (2000), M. Orozco (2002), M. Presas (1998), S. Šeböková (2010), C. Schäffner (2000) та ін.); перелік знань, навичок та умінь, необхідних фаховому перекладачу (Т.В. Ганічева (2005), Т.Д. Пасічник (2011), R. Bell (1993), M. Canale (1980), S. Šeböková (2010), M. Swain (1980) та ін.); формування перекладацької компетентності (F. Alves (2007), M. Canale (1980), A. Hurtado Albir (2005), A. Neubert (2000), C. Schäffner (2000), M. Swain (1980), M. Presas (1998), формування предметної компетентності (Н.М. Гавриленко (2008), D. Gile (2009), S. Göpferich (2009), D. Kelly (2002), A. Neubert (2000), S. Šeböková (2010) та ін.).

Формулювання мети. Мета статті полягає у розгляді загальних передумов методики навчання перекладу шляхом дослідження складу фахової компетентності перекладача, особливостей перекладу як виду мовленнєвої діяльності та складного психологічного процесу і науково-технічної сфери, на основі якої здійснюється навчання майбутніх бакалаврів-філологів усного двостороннього перекладу.

Виклад основного матеріалу. Вивчення психологічного та дидактичного змісту процесу формування фахової компетентності перекладачів фактично почалося недавно, тому, як зазначається в літературі [2], **на сьогодні ця діяльність ґрунтується більше на низці гіпотез аксіоматичного характеру, ніж на солідному масиві надійних результатів, одержаних у ході спеціальних досліджень.**

Проаналізувавши різні моделі ФКП, ми дійшли висновку, що погляди на склад ФКП різняться через відмінності у визначенні та класифікації компонентів компетентності перекладача. Це привело до появи двох основних тенденцій моделювання ФКП: теоретичної та практичної. Теоретичні моделі (К. Шефнер (2000), О. Фокс (2009) та ін.) були спрямовані на підвищення рівня фахової компетентності перекладача за рахунок визначення компетентностей, які слід розвивати у вищезгаданих фахівців, основою для створення таких моделей служили в першу чергу вихідні положення методики і педагогіки.

Такі моделі мають ряд спільних рис, особливо щодо вирішення перекладацьких завдань. С. Шебьокова [10] критикує теоретичні моделі, стверджуючи, що в них по-перше, трансференційна субкомпетентність [9] та комунікативна субкомпетентність [10] описують схожі риси, а по-друге, що трансференційна субкомпетентність схожа з технічною і в такому значенні, може розглядатися, як складова комунікативної субкомпетентності. На думку, С. Шебьокової, М. Меліса і А. Уртадо Альбіра, трансференційна субкомпетентність відіграє вирішальну роль під час перекладу, тому саме вона об'єднує інші субкомпетентності і повинна вважатися надкомпетентністю. Тому С. Шебьокова [10] розробила нову модель ФКП, яка, на нашу думку, відіграє роль посередника між теоретичними й практичними моделями [2].

За останні роки практичні експериментальні дослідження проводилися для вивчення процесу перекладу і структури перекладацької компетентності. У межах таких досліджень розглядалися: процес письмового і усного перекладів, роль лінгвістичних та інших знань у процесі перекладу, стратегії прийняття перекладацьких рішень, роль креативності й уваги у процесі перекладу, часовий інтервал між отриманням інформації перекладачем і початком її перекладу, аналіз тривалих пауз під час усного перекладу, обсяг пам'яті тощо [7]. Практичні дослідження в галузі письмового перекладу базувалися на методі вербалізації думок (ТАР), над яким працювало декілька авторів, зокрема В. Льюшер (1991), Дж. Фрейзер (1993), А. Атарі (2005).

Практичні моделі базувалися на спеціальних дослідженнях (тестування, опитування, спостереження за учасниками експериментів), результатом яких було створення оптимальної структури ФКП. До практичних моделей належать модель робочої групи РАСТЕ, модель групи експертів ЕМТ (European Master's in Translation), модель С.Д. Кембела і модель С. Гьопферіх в рамках проекту TransComp [2; 4; 8].

З історичної точки зору саме відмежування прикладної лінгвістики від перекладознавства спричинило перші дослідження складу ФКП. Слід зазначити, що незважаючи на численні спроби визначення компонентного складу ФКП, він все ще залишається досить широким, а кількість компонентів – поняттям відносним.

Потрібно зауважити, що погляди дослідників щодо компонентів ФКП різняться. Однією з перших спроб визначитися з їх кількісним і якісним складом можна вважати визначення Р. Белла [4, с. 40–41], який припустив, що перекладацьку компетентність (ПК) можна розглядати як систему, якою володіє досвідчений перекладач і як модель комунікативної компетентності. Перша (система) передбачає володіння знаннями і вміннями, що необхідні для процесу перекладу (знання мови оригіналу (МО) і мови перекладу (МП), знання стилістики, знання предметної галузі і розбіжностей між МО і МП, навички і вміння декодування і кодування тексту оригіналу (ТО) і тексту перекладу (ТП)). Друга (модель) складається з чотирьох субкомпетентностей: граматичної, соціолінгвістичної, дискурсивної та стратегічної. Власне саму ПК Р. Белл [4, с. 43] визначає як сукупність знань, навичок і вмінь, якими повинен володіти перекладач для того, щоб виконати переклад. Схоже визначення дали А. Уртадо Альбір [7], який стверджує, що ПК – це здатність знати, як перекласти, і дослідницька група РАСТЕ [8], яка визначає ПК як систему, що лежить в основі знань, навичок і вмінь необхідних для здійснення перекладу. Крім того, РАСТЕ вважає, що в цілому ПК – це концепція, яка не підлягає прямому вивченню, це фахові знання, які можуть бути визначені як сукупність теоретичних знань та практичних навичок і вмінь [8].

Щоб полегшити завдання визначення компетентностей, які слід включити до структури ФКП, ми вирішили розглянути варіативність структурних компонентів у моделях фахової компетентності перекладача у працях різних науковців (табл. 1). Жирним буде виділено компетентність, яка за своїм визначенням, на наш погляд, може до свого складу ввібрати інші компетентності, які мають інші назви, але однакове значення.

Таблиця 1

Компонентний склад структури фахової компетентності перекладача

Компонент ФКП	Автор														
	М.В. Вербицкая	Н.М. Гавриленко	Т.В. Ганічева	В.Н. Комісаров	С.А. Королькова	Л.М. Черноватий	О.Д. Швейцер	F. Alves	A. Neubert	РАСТЕ	M. Presas	A. Pym	R. Stolze	G. Toury	W. Wilss
Білінгвальний						+				+					
Лінгвістичний		+			+		+								
Мовленнєвий	+						+					+			
Мовний		+		+			+		+				+		
Комунікативний	+	+	+	+						+					
Текстотвірний			+	+			+		+						
Дискурсивний		+													
Соціолінгвістичний		+													
Особистісний		+		+		+									
Психофізіологічний	+									+	+				
Морально-етичний	+		+	+											
Самовдосконалення	+														
Соціальний		+													
Екстралінгвістичний						+				+					
Предметний		+	+		+				+				+		
Міжкультурний	+	+											+		
Соціокультурний	+	+			+		+			+					
Перекладацький	+	+	+	+		+				+					
Професійно-технічний	+		+	+			+								
Трансференційний	+								+			+	+	+	+
Операційний					+										
Базовий		+													
Інструментальний	+									+					+
Пошуковий	+										+				
Стратегічний						+	+			+					+
Інформаційно-технологічний		+									+				

Поданий вище аналіз дає змогу презентувати обрану нами робочу модель фахової компетентності перекладача незалежно від виду та сфери перекладу, які будуть обиратися для розробки методики навчання. З цієї метою було обрано робочу модель ФКП, запропоновану групою РАСТЕ [8] і модифіковану Л.М. Черноватим [3], яка включає п'ять базових компетентностей: білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну і стратегічну.

Переклад як предмет навчання розглядається, перш за все, у ракурсі його суспільно-го призначення. Діяльність перекладача проявляється в здійсненні двомовної опосередкованої комунікації. Суспільне призначення професійної діяльності визначає її найсуттєвіші риси і є її найважливішою характеристикою.

Різні вчені пропонують різні класифікації перекладу, виділяючи в них ті або інші його види. За основу класифікації беруть різні категорії, що забезпечують виконання перекладу, наприклад, категорію діяча, жанрову приналежність, розумові механізми тощо. Так, виходячи з категорії діяча, переклад поділяють на машинний і переклад, який виконують люди. У класифікації, що базована на приналежності ТО до того або іншого жанру; розрізняють художній, науково-технічний і громадсько-політичний переклади. Такий поділ відбувається згідно з переважним характером семасіологічних зв'язків мовних засобів, які використовуються в тексті.

Поширення набула й психолінгвістична класифікація. У рамках цієї класифікації переклад поділяється на усний і письмовий, відповідно до способу сприйняття ТО і створення ТП. За такою класифікацією усний переклад включає послідовний і синхронний.

Виходячи з різних умов функціонування розумових механізмів, виділяють [1] письмовий і усний переклади; останній поділяється на послідовний, синхронний і переклад з аркуша.

У кожному виді перекладу нерозривно пов'язані продуктивні та рецептивні види мовленнєвої діяльності, тому неможливо виділити продуктивні та рецептивні види перекладу за аналогією з видами мовленнєвої діяльності. Цей факт, без сумніву, є однією з особливостей перекладу, як виду мовленнєвої діяльності.

На нашу думку, види і сфери перекладу, в яких слід формувати ФКП, взаємопов'язані. Згідно з дослідженнями зарубіжних вчених (Jody Byrne (2006); Timothy Weiss (1995); F.D. White, (1996), такий вид перекладу, як усний переклад з аркуша (УПА), зазвичай використовується в правових, медичних, наукових і технічних галузях [5]. В юридичній галузі УПА може бути використаний під час судових слухань або судового розгляду, якщо виникає необхідність в усному перекладі з аркуша доказів, написаних іноземною мовою. Докази надаються в письмовій формі, але повний переклад не завжди потрібен. У більшості випадків використовується усний переклад з аркуша окремих частин свідчень.

В установах охорони здоров'я УПА має місце, коли мова йде про іноземних пацієнтів, і лікарям або медсестрам потрібен рецепт або інша медична інформація, написана іноземною мовою. У цьому випадку перекладача можуть попросити усно перекласти з аркуша письмову інформацію для персоналу лікарні.

У науці і техніці УПА використовується під час конференцій, коли є нагальна необхідність в усному перекладі з аркуша ключових положень документа, щоб запобігти призупиненню обговорення.

Кожний функціональний стиль володіє мовними особливостями, їх вплив на хід і результат процесу перекладу досить значний. Наприклад, у науково-технічному стилі на перший план виступають термінологія і спеціальна лексика, тобто лексико-граматичні особливості науково-технічних текстів.

Технічний переклад, звичайно, призначений для спеціальної цільової аудиторії, фахівців, які мають технічні знання. Тим не менш, УПА є невід'ємною частиною повсякденного життя компаній, коли справа доходить до безпосереднього перекладу науково-технічних документів, які мають високу інформаційну цінність (розробки, технічні специфікації, таблиці, діаграми тощо).

Беручи до уваги географічне розташування України, наші правові та медичні установи дуже рідко працюють з іноземцями, тому і УПА в цих галузях також рідко застосовується. Найчастіше він використовується в науково-технічній сфері під час проведення конференцій, оскільки незалежно від країн, які організують такі події, англійська є мовою міжнародного спілкування.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що об'єктом методики навчання перекладу є саме особливий вид мовленнєвої діяльності, що включає використання двох мов, процес перекладу і його результат. Під час формування ФКП в усних видах перекладу в майбутніх бакалаврів-філологів слід розвивати білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну і стратегічну компетентності. Вибір предметного змісту навчання буде за-

лежати від виду усного перекладу. Подальшими розвідками у цьому напрямі можуть бути дослідження навчання перекладу в окремій предметній галузі та створення системи вправ для навчання майбутніх бакалаврів-філологів усного двостороннього перекладу.

Список використаних джерел

1. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Московский лицей, 1996. – 208 с.
2. Сімкова І.О. Особливості формування перекладацької компетентності / І.О. Сімкова // Перспективні наукові дослідження – 2015. – София: Бял ГРАД-БГ, 2015. – С. 70–83.
3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу / Л.М. Черноватий. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 376 с.
4. Bell R. Translation and Translating. Theory and Practice / R. Bell. – London: Longman, 1993. – 298 p.
5. Byrne J. Scientific and Technical Translation Explained / J. Byrne. Rutledge: Taylor and Francis Group LLC, 2012. – 230 p.
6. Göpfereich S. Process research into the Development of Translation Competence: Where are We, and Where do We need to go / S. Göpfereich, R. Jääskeläinen // Across Languages and Cultures. – Vol. 10.2. – 2009. – P. 169–191.
7. Hurtado Albir A. La theorie Interpretative de la Traduction, sa place en traductologie / Hurtado A. Albir // La theorie Interpretative de la Traduction: genese development. – Paris: Minard Letters Modernes, 2005. – P. 163–193.
8. PACTE. Results of the Validation of the PACTE Translation Competence Model: Acceptability and Decision Making // Across Languages and Cultures. – Vol. 10.2. – 2009. – P. 207–230.
9. Schäffner Ch. Developing Translation Competence / Christina Schäffner, Beverly Adab. – Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company, 2000. – Vol. 38. – 244 p.
10. Šeböková S. Comparing Translation Competence / S. Šeböková. – Brno: Masaryk University, 2010. – 107 p.

References

1. Min'jar-Beloruhev, R.K. (1996), *Teorija i metody perevoda* [Theory and methods of translation], Moscow Lyceum Publ., Moscow, Russia, 208 p.
2. Simkova, I.O. (2015), *Osoblyvosti formuvannia perekladats'koi kompetentnosti* [Features of formation of translation competence]. *Perspektyvnye nauchnye yssledovanyia* [Advanced research in 2015], Bial HRAD-BH Publ., Sofyia, Bulgaria, pp. 70-83.
3. Chernovatyj, L.M. (2013), *Metodyka vykladannia perekladu* [Methods of teaching translation], Nova Knyha Publ., Vinnytsia, Ukraine, 376 p.
4. Bell R. (1993), *Translation and Translating. Theory and Practice*, Longman, London, UK, 298 p.
5. Byrne, J. (2012), *Scientific and Technical Translation Explained*. Rutledge, Taylor and Francis Group LLC, 230 p.
6. Göpfereich, S. and Jääskeläinen, R. (2009), *Process research into the Development of Translation Competence: Where are We, and Where do We need to go*, "Across Languages and Cultures", vol. 10.2, pp. 169-191.
7. Hurtado Albir, A. (2005), *La theorie Interpretative de la Traduction, sa place en traductologie* [The Interpretative theory of Translation, its place in translation studies.]. *La theorie Interpretative de la Traduction: genese development* [The Interpretative theory of Translation: genesis development], Minard Letters Modernes Publ., Paris, France, pp. 163-193.
8. PACTE (2009), *Results of the Validation of the PACTE Translation Competence Model: Acceptability and Decision Making*, "Across Languages and Cultures", vol. 10.2, pp. 207-230.
9. Schäffner, Ch. (2000), *Developing Translation Competence* / Christina Schäffner, Beverly Adab, John Benjamin's Publishing Company, Philadelphia, USA, vol. 38, 244 p.
10. Šeböková, S. (2010), *Comparing Translation Competence*, Masaryk University Publ., Brno, Czech Republic, 107 p.

В статье рассмотрены общие предпосылки методики обучения будущих бакалавров-филологов устного перевода посредством формирования профессиональной компетентности переводчика, исследование видов устного перевода в которых она формируется, и предметного содержания обучения переводу научно-технической сферы. Проанализированы практические и теоретические модели формирования профессиональной компетентности переводчика. Охарактеризованы виды устного перевода. Показана зависимость видов устного перевода и предметного содержания обучения переводу.

Ключевые слова: будущие бакалавры-филологи, методика обучения переводу, научно-техническая сфера, общие предпосылки, устный двусторонний перевод.

The article deals with the general background of two-way interpreting training of future philological bachelors through forming their professional competence of an interpreter/translator. The subject content of interpreting training for the translation work in the scientific and technical fields is considered.

Key words: future philological bachelors, interpreting training, scientific and technical fields, general background, two-way interpreting training.

Одержано 4.03.2015.